

ТЕРОРИЗМ ЯК РІЗНОВИД ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

СЕРКЕВИЧ Ірина Ростиславівна - аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін ЛьДУВС

УДК 343.326:343.911

Стаття посвячена розкриттю тероризма как разновидности организованной преступности, поскольку террористические акты совершают как преступники-одиночки, так и преступные террористические организации.

Ключові слова: злочин, терористичний акт, терористична діяльність, організована злочинність, злочин терористичного характеру, синдром кримінального екстремізму, кримінальний тероризм.

Постановка проблеми

Досить часто терористичні групи (організації) і організовані злочинні групи переймають на себе близькі за значенням, змістом злочинні дії, як-от захоплення заручників, викрадення людей тощо. Окреслилася тенденція до злочинного «порозуміння», певної злочинної інтеграційної співпраці організованих злочинних угруповань і терористичних груп (організацій). Доволі часто вони «підписують» своєрідний «договір» про спільні дії. Вживані в рамках організованої злочинності діяння терористичного характеру, спрямовані на захист їх панівного становища. Допускаючи в рамках тероризму злочини, що вчиняються організованою групою, терористичні організації ще більше зміцнюють своє становище, силу свого впливу.

Аналіз дослідження даної проблеми

На кримінально-правовому рівні аспекти терористичної діяльності досліджували В. Антипенко, Ю. Антонян, С. Допілка, В. Ємельянов, В. Єрмаков, О. Зубова, І. Ко-

марова, М. Краснов, В. Крутов, В. Ліпкан, В. Лопатін, В. Лунєєв, Б. Мартиненко, Г. Морозов, С. Мохончук, М. Назаркін, Д. Никифорчук, Є. Побегайло, М. Руденко, І. Трунов, В. Устинов, О. Хлобустов та ін., які розглядали міжнародно-правові та кримінологічні проблеми боротьби з тероризмом.

Мета даної статті полягає у дослідженні тероризму як різновиду організованої злочинності, адже ці явища споріднює не тільки структурна подібність побудови організованої злочинності та терористичних організацій, а й стійкі зв'язки між ними, використання для взаємної вигоди їхніх можливостей: організованою злочинністю – терористів – для тиску на владу з метою зміни антикримінальної політики, і навпаки, терористами організованої злочинності для отримання необхідних коштів (що характерно, насамперед, для зв'язку з наркобізнесом).

Виклад основного матеріалу

У науковій літературі найчастіше тлумачать терористичну діяльність як один із видів злочинності. Використовуються такі поняття, як «терористичні злочини» і «злочини терористичного характеру», «діяння з ознаками тероризму». Термін «злочини терористичного характеру» закріплені в Кримінальних кодексах багатьох країн. Деякі автори використовують таке поняття, як «акт (або дія) терористичної спрямованості». Як відзначає А. Кибальник, «до актів тероризму відносяться найрізноманітніші злочини, але

їх об'єднує те, що всі вони роблять замах на загальну безпеку і мирне співіснування» [1, с.72]. На думку В. Середіна, поняття «злочин терористичного характеру» є збірним, об'єднуючим загальну категорію злочинів» [2, с.85]. При найрізноманітніших визначеннях більшість науковців вважає, що ряд злочинів може відображати сукупність діянь, причетних з терористичними, або мати самостійне значення при готуванні або замаху на злочини терористичного характеру Розмежувати терміни «терор» і «тероризм», як пише Д. Шестаков, суто лінгвістично навряд чи можливо. Обидва слова походять від латинського «терор» (страх, жах) і означають застосування насильства в політичних та інших цілях [3, с.386]. На нашу думку, це стосується і всіх інших термінів (терористична акція, терористичний акт, терористичний злочин тощо), у яких одне і те ж коріння. Проте необхідно чітко дотримуватися відповідного словосполучення.

Скориставшись визначенням, що використовується в кримінології, зазначимо, що злочини терористичного спрямування, фігуруючи в одній і тій же або подібних ситуаціях, своїми проявами характеризують якісний стан злочинності. Ці злочини об'єднані єдиним загальнозживаним терміном -«злочини терористичного характеру». Незважаючи на існуючі відмінності, у них кримінологічно однорідний феномен. Ця спільність причинної детермінації зумовлює принципову подібність сукупних кримінологічних характеристик таких злочинів, а також соціальних і етично-психологічних властивостей осіб, які їх скоюють. Головна визначальна мета сукупної кримінологічної характеристики цих злочинів – їх терористичний характер. Відмінні риси такої групи злочинів розглядаються з позицій кримінального права. На нашу думку, кримінально-правові і кримінологічні ознаки (риса, властивості, характеристики) злочинів терористичного характеру варто розглядати в одній площині.

Отже, оскільки явище тероризму розглядається з різних позицій (правової, економічної, політичної, соціальної, релігійної, національної тощо), то досліджувати слід і різні його види. Але початковою є кримі-

нально-правова позиція, яка апріорі визначає поняття тероризму і відповідальність за нього. Звідси беруть свій початок кримінологічне вивчення тероризму, а також інші особливості, наприклад, відповідної оперативно-розшукової діяльності тощо.

Особливу роль при дослідженні явищ тероризму відіграє кримінологія, яка опирається на практичний досвід, має справу безпосередньо з реальністю, орієнтується на необхідність узагальнення фактів й іншого емпіричного матеріалу, а у результаті – на наукове пізнання, отримання нового знання. Що стосується тероризму як явища, злочинів терористичного характеру, то кримінологічні обстеження спрямовані на забезпечення практики своїм науковим арсеналом заходів попередження. У цьому значенні вона виступає як наука практична (прикладна). Кримінологія розглядає феномен тероризму зі своєї позиції, проте реагує на нього ще й орієнтуючись на соціологію, політологію, психологію, філософію. Кримінологія вносить у кримінально-правове поняття тероризму соціальні корективи і виводить уявлення про це явище на рівень глибокого його вивчення як особливого об'єкта попереджувальної дії. Необхідна соціальна обумовленість норм, що стосуються тероризму як явища, і злочинів терористичного характеру. Кожна така норма повинна бути ще і кримінологічно обґрунтована. Можливо необхідна і відповідна кримінологічна експертиза.

Кримінальне право розглядає тероризм як одну з небезпечних форм злочинного посягання, в основу якого покладено прагнення суб'єкта злочину запровадити в оточуючих страх, паніку, паралізувати суспільно корисну діяльність громадян, нормальне функціонування органів влади і управління, і тим самим досягти своєї суспільно небезпечної мети. Тероризм – багатооб'єктний злочин із посяганням на суспільну безпеку, на життя і здоров'я громадян, на власність тощо. Своєю страхітливою дією тероризм спрямований або на широке і, як правило, невизначене коло громадян, інколи населення цілих міст і адміністративних районів, або на конкретних посадовців і органи влади [4, с.205].

Виходячи з критеріїв кримінологічної класифікації, науковці виділяють особливу групу терористичних актів, називаючи їх загальнокримінальними. Практики дотримуються саме такого орієнтиру. Це відповідає поняттю, описаному в кримінологічній літературі, як «загальнокримінальна злочинність». Згідно з даними А. Бокова, питома вага загальнокримінальних терористичних актів у загальному числі актів тероризму становить 84%. Цей науковець підкреслює, що загальнокримінальні терористичні акти безпосередньо можуть бути не пов'язані з політичною діяльністю, релігійними, національними конфліктами та кваліфікуватися як «звичайний кримінал» [5, с 8]. На думку А. Ласкіна, «такі теракти є чистим криміналом, як і викрадення людини, захоплення заручника, вбивство» [6, с.46]. Таких терактів абсолютна більшість у загальній кількості загальнокримінальних терористичних проявів.

Фахівці пропонують виділяти групові теракти і такі, що вчиняються одноособово. У спеціальній літературі вказується на необхідність класифікації загальнокримінальних терористичних актів за мотивами діяння. Звертається увага і на інші критерії класифікації терористичних актів, на їх тісний зв'язок з типологією терористів. Вважається, що типам терористичних актів завжди відповідають типи злочинців.

Злочини терористичного характеру, хоч і мають давню історію, в даний час стали, по суті, принципово новим феноменом [7, с.7-8]. Пов'язані вони, на думку А. Ісакова, головним чином з екстремізмом, який набув широкого розмаху. Світова громадськість з тривогою стежить за тим, як екстремістські дії пронизують практично всі сфери суспільного життя. Поняття «екстремізм» і «тероризм», як підкреслює А. Ісаков, настільки близькі, що їх практично неможливо розмежувати [8, с.44-45]. С. Абельцев виділяє «кримінальний екстремізм» і пов'язує його з кримінальним насильством. Злочинну діяльність в цьому розумінні він називає екстремістською діяльністю. Цей науковець використовує такий термін, як «синдром кримінального екстремізму» і пов'язує його з поняттями «загальнокримінальні теро-

ристичні акти», «терористичні злочини», «злочини терористичного спрямування». На його думку, всі ці «екстремістські акти» слід розглядати в системі кримінального насильства [9, с. 46-48]. Згідно з твердженням Є. Гундаря, можна говорити про кримінальний екстремізм як крайню форму тероризму чи злочинів терористичного спрямування. Практика свідчить, що екстремізм стає знаряддям і засобом злочинної діяльності в процесі досягнення злочинцями своїх цілей. Їм вигідно використовувати екстремізм (саме як знаряддя і засіб), тому що різні його кримінальні форми дозволяють швидко досягти бажаного результату від злочинів терористичного спрямування [10, с 104].

Проникнення кримінального екстремізму в усі сфери життєдіяльності людей перетворює його на реальну загрозу для життя і здоров'я як окремої особи, так і суспільства загалом. Таку ж загрозу створює і тероризм, існує зв'язок між цими явищами. На нашу думку, тероризм – це свідоме використання нелегітимного насильства з боку якоїсь групи або окремих осіб, які прагнуть досягти певної злочинної мети, яку не можна реалізувати легітимним способом. З цього визначення випливає, що насильство, здійснюване терористами, перебуває у прямому зв'язку з досягненням злочинної мети. Таким чином, основна мета кримінального тероризму особиста вигода терористів.

Поняття «тероризм як явище і терористичні акти» можна тлумачити і як поняття «злочинність і злочини». Кожен конкретний злочин терористичного спрямування є проявом тероризму як явища. Це саме можна сказати і про екстремізм, який може проявлятися на груповому та індивідуальному рівнях. Особливо слід виділяти груповий і особистісний кримінальний екстремізм.

Екстремізм, що покладений в основу терористичного акту, зумовлений крайньою агресивністю і жорстокістю, що дозволяє говорити про формування і розповсюдження екстремістського типу особи і свідомості.

Виходячи з викладеного вище, можна зробити висновок про те, що традиційне поняття «тероризму» (якщо мати на увазі, насамперед, політичні мотиви) ускладнює об'єктивно розглядати справжні масштаби

злочинів з ознаками тероризму, загальнокримінальних діянь терористичного характеру. При їх вчиненні виявляються локальні дії терористичної спрямованості, що відносяться тільки до факту діяння (вбивство, викрадення людини, захоплення заручника тощо). Відстежуючи і аналізуючи подібні дії, можна не тільки зауважити їх специфіку, а й у кожному конкретному випадку встановити тип злочину. Нерідко злочини з ознаками тероризму передують терористичним актам, проте, як правило, вони мають самостійне значення. Їх причини, цілі і мотиви, а також способи характеризуються як загальнокримінологічні, хоча існують певні нюанси, пов'язані саме з ознаками тероризму. Мотивами таких злочинів, в основному, виступають корисливі, що переростають у помсту, ворожнечу, так звані злочинні «розборки» тощо, які мають міжособовий або міжгруповий характер. Цілі ж злочинів з ознаками тероризму зводяться головним чином до залякування і усунення, попередження про майбутню небезпеку, демонстрації сили і переваги тощо. Конкуренція за сфери впливу одних злочинних угруповань стосовно інших, один з чинників в системі мотивів загальнокримінальних злочинів терористичного характеру. Відомо багато фактів злочинів, вчинюваних одними організованими злочинними групами проти інших, коли винні діють під прикриттям націоналістичного або політичного тероризму.

Взаємозв'язок організованої злочинності та тероризму не можна ігнорувати. В умовах загострення фінансово-економічної кризи відбувається подальше зростання масштабів організованої злочинності. Із збільшенням фінансового і матеріального потенціалу керівників організованої злочинності, у її і найбільш активної частини об'єктивно з'являється прагнення до того, щоб впливати на владу і правоохоронні органи. Виробляється не тільки тактика, а й визначається стратегія здійснення такого впливу для забезпечення особистої безпеки при проведенні широкомасштабних злочинних акцій. Терористичні групи також переслідують політичні цілі.

Злочинні організації самі вдаються до терору та вступають у вигідні для них союзи

з терористами, насамперед для створення більш сприятливих умов для своєї діяльності. Їхні дії спрямовані переважно проти конкретних дій влади в галузі забезпечення законності, а не проти політики владних структур (значну частину яких вони, можливо, вже корумпували). Якщо терористичні угруповання торгують наркотиками або зброєю з метою свого фінансового забезпечення, необхідного для виконання політичної мети, то організована злочинність займається тим самим для особистого збагачення. Незважаючи на ці суттєві розбіжності, чітко проявляється тенденція щодо їх злиття, що може стати дуже небезпечним.

Однією з ознак інтеграційної тенденції є пряме використання злочинними організаціями тактики терору. Так, італійська мафія та колумбійські картелі неодноразово застосовували тактику терористичних актів проти держави та її представників. Вони намагалися перешкодити політиці уряду в боротьбі з ними, ліквідувати активних співробітників правоохоронних органів, примусити суддів виносити неправосудні вироки, а також створити сприятливі умови для їх злочинної діяльності. Наприклад, члени колумбійського „Руху 19 квітня», тісно пов'язані з наркобізнесом, у 1989 році здійснили напад на Палац юстиції в Колумбії з метою знищення доказів діяльності наркомафії та вбили кількох членів Верховного Суду. Правоохоронні органи європейських країн володіють інформацією, що терористичні організації „Сірі вовки» (Туреччина), „Країна басків і воля» (ЕТА), італійські, Червоні бригади» мають тісні зв'язки з наркобізнесом, що підтримує їх фінансово. Відомо, що наркомафія, поряд із використанням у своїх інтересах терористичних організацій, створює озброєні підрозділи, які застосовують методи терору.

Фактором, що призводить до злиття міжнародного тероризму з організованою злочинністю, є зміни в політичному становищі. Уряди цих країн відмовляють у фінансовій підтримці терористичних організацій, а це штовхає їх на шлях активізації злочинної діяльності, щоб у такий спосіб здобувати матеріальні ресурси.

Експерти ООН відзначають ще один фактор злиття організованої злочинності

з терористичними організаціями – їх технологічний інтерес. Викрадення ядерних матеріалів і можливість їх використання з метою шантажу, стирають грань між такими злочинами, як вимагання і політичний тероризм. Злочинні організації скоюють крадіжку ядерних матеріалів і продають їх терористам або самі використовують їх для залякування представників владних структур, громадськості.

Науковці зазначають, що багато передбачених законодавством складів злочинів носять настільки чітко виражений взаємозв'язок, що це зумовило появу в кримінальних кодексах окремих країн так званих норм-близнят, подібних не тільки за диспозицією, а й за санкцією. В одних випадках така подібність цілком виправдана, а в інших – лише шкодить. Експерти наголошують, що навіть за надто подібні, але за такі, що об'єктивно розрізняються за характером і ступенем суспільної небезпеки, злочини не повинні застосовуватися однакові (або майже однакові) покарання. До них слід віднести такі злочини, як викрадення людини, незаконне позбавлення волі, захоплення заручника, деякі інші діяння. У цьому ж ракурсі, на наш погляд, можна розглядати і проблему взаємозв'язку цих злочинів. Вона особливо яскраво проявляється тоді, коли взаємозв'язок простежується через поєднання організованої злочинності і тероризму. Основною ланкою у такому зв'язку виступає організована злочинність.

Вказуючи на взаємозв'язок з тероризмом таких злочинів, як викрадення людини, захоплення заручника, вбивство, вимагання, розбій і бандитизм, фахівці пов'язують їх з організованою злочинністю і підкреслюють, що кримінальні угруповання прагнуть взаємодіяти не тільки одна з одною, а й з терористичними організаціями стосовно незаконного обігу зброї, наркотиків, фінансової сфери тощо. При цьому, узагальнюючи наявний досвід, ці ж фахівці вказують на реальне існування терористичної злочинності як окремого виду злочинності. Звертається увага на те, що дане явище охоплює собою пов'язані з тероризмом злочини.

З тероризмом особливо тісно пов'язана організована злочинність, яка, за заува-

женням С. Дякова, підриває саму основу ринкових відносин – конкуренцію товаровиробників і учасників комерційної і індивідуальної трудової діяльності. Вона насаджує в економіці монополізм кримінальних інтересів, веде до того, що розбалансовується ринок, прагне підпорядкувати собі дорогі і широкомасштабні програми в будівництві, реконструкції, функціонуванні банків, мистецтві, моді, а також в сферах кримінальних послуг (алкогольний бізнес, наркобізнес, гральний бізнес, порнобізнес, збройовий бізнес тощо). Звертаючи на все це особливу увагу, науковець підкреслює, що форми вирішення протиріч в економічній сфері нерідко набувають терористичного характеру. У цьому значенні тероризм і організована злочинність – феномени, тісно пов'язані між собою. Існує зв'язок і з корупцією. Організована злочинність за допомогою корупції прагне проникнути в ешелони влади (законодавчої, виконавчої та судової), контролювати і впливати на ухвалення управлінських рішень, пристосувати «під себе» правову базу, використовувати помилки і прорахунки в організаційно-управлінській діяльності. Організована злочинність «присутня» в органах соціальної напруги і озброєних конфліктах, вона виступає провокатором, а також нерідко і учасником акцій тероризму [11, с. 57]. Організована злочинність, пов'язана з корупцією і тероризмом, – ядро кримінального насильства. Саме цей зв'язок об'єднує кримінал з тероризмом.

Взагалі тероризм, пов'язаний з іншими злочинами, займає особливе місце в системі кримінального насильства. Об'єктивна реальність полягає у тому, що таке насильство гостро виявляється не лише в тероризмі, а й у пов'язаних із ним злочинах. У такому взаємозв'язку проявляється особливий характер насильства.

Подібний взаємозв'язок можна розглядати у широкому і вузькому розумінні. У вузькому, коли тероризм пов'язаний з організованою злочинністю і проявляється «під прикриттям» корупції, тобто такі діяння (терористичні злочини, злочини, що вчиняються організованою групою і корупційні діяння) виступають єдиним особливим блоком посягань, об'єднаних між собою. В

широкому розумінні, коли взаємозв'язок з тероризмом проявляється, передусім, у виді певних груп злочинів, передусім проти життя, здоров'я особи, проти власності та інших. Крім того, як вже зазначалося, існує прямий зв'язок, коли з тероризмом ті чи інші злочини пов'язані безпосередньо, і непрямий, коли простежується опосередкований зв'язок. У будь-якому випадку тероризм – це своєрідне ядро сукупності діянь, центральна ланка їх взаємозв'язку. Коли нема прямого зв'язку тих або інших злочинів з тероризмом, то про взаємозв'язок необхідно говорити умовно. Однак діяння, так чи інакше пов'язані з тероризмом, стосовно нього є ніби доповненням. Саме вони доповнюють тероризм, а не він доповнює їх. Вони посилюють його позиції, збільшують обсяг насильства, а самі набувають властивостей терористичного характеру. Це – особливо небезпечний вид кримінального насильства.

Тероризм, як особлива форма насильства, інтегрує в єдину систему різні види, категорії і групи злочинів, з огляду на цю обставину виникає інтегрована система кримінального насильства. Ступінь її суспільної небезпеки – підвищений.

Слід пам'ятати, що тероризм – вид насильства. Терористи, як пише А. Кустов, вдаються до найрізноманітніших видів насильства над особою: фізичного, психічного, морального. При аналізі злочинної діяльності терористів, на думку цього науковця, важко чітко розмежувати види насильства, проте у кожній акції терору той або інший вид насильства фігурує як домінуючий, оскільки існують відповідні способи насильства:

- фізичне насильство при використанні терористичних методів (позбавлення життя, нанесення тілесних ушкоджень, позбавлення або істотне обмеження свободи певної особи) розраховане на те, щоб змінити правовий стан, політику шляхом фізичного усунення конкретної особи або групи осіб від виконання ними суспільної або державної діяльності;

- способи майнового насильства над особою мають ті ж цілі, але здійснюються шляхом посягання на державне суспільне

майно або особисте майно окремих громадян, щоб позбавити конкретного діяча або організацію матеріальної бази для проведення в життя вибраної політичної або економічної лінії;

- способи морально-психологічного, або психічного, насильства (шантаж, погрози тощо) розраховані на усунення тієї або іншої особи від відповідної діяльності або на зміну її характеру і змісту, або входять як складовий елемент у вищезазначені способи, оскільки злочинці завжди прагнуть до залякування супротивника [12, с. 44-45].

Висновки

Підсумовуючи, можемо констатувати, що цілі та мотиви загальнокримінальних злочинів терористичного характеру визначають їх сутність. Способи досягнення цілей і реалізація мотивів даних злочинів визначають їх зміст. Причини злочинів терористичного характеру повинні досліджуватися і бути визначені таким чином, щоб у фокусі уваги були ті детермінанти, які породжують саме подібні злочини, а не тероризм взагалі. Загальнокримінальна приналежність таких злочинів справляє незаперечний вплив на їх спрямованість і характер, способи реалізації, підготовку посягань особливого роду.

Література

1. Кибальник А.Г. Понятіе терроризма в международном уголовном праве / А.Г. Кибальник // Антитеррор. – 2002. – № 1. – С. 72.
2. Середин В.А. Некоторые аспекты применения оперативно-разыскной деятельности по предупреждению терроризма / В.А. Середин // Антитеррор. – 2005. – № 1. – С. 85.
3. Шестаков Д.А. Криминология / Дмитрий Анатольевич Шестаков. – СПб., 2006. – С. 386.
4. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. – Москва, 1996. – С. 205.
5. Боков А.В. Классификация террористических актов и типология террористов / А.В. Боков // Антитеррор. – 2003. – № 1. – С. 18.
6. Ласкин Ю.И. Террористические

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена розкриттю тероризму як різновиду організованої злочинності, адже терористичні акти вчиняють як злочинці-одинаки, так і злочинні терористичні організації.

SUMMARY

The article is devoted to disclosure of terrorism as the form of organized crime, because terrorist acts are committed not only by lone terrorists, but also by criminal terrorist organizations.

преступления общеуголовного характера / Ю.И. Ласкин // Вестник Ставропольского государственного университета. – 2004. – № 2. – С. 46.

7. Емельянов В.П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования (уголовно-правовое исследование) / Вячеслав Павлович Емельянов. – М., 2001. – С. 7-8.

8. Исаков А.С. Экстремизм и террористические преступления / А.С. Исаков // Терроризм. Уголовно-правовое исследование: сборник научных трудов. – М., 2003. – С. 44-45.

9. Абельцев С.Н. Проблемы криминального насилия (защита граждан от преступных посягательств) / Сергей Ни-

колаевич Абельцев. – Коломна, 2002. – С. 181-182; Абельцев С.Н. Терроризм в системе преступного насилия / С.Н. Абельцев // Антитеррор. – 2002. – № 1. – С. 46-48.

10. Гундарь Е.С. Терроризм как форма политического экстремизма / Е.С. Гундарь // Антитеррор. – 2003. – № 1. – С. 104.

11. Дьяков С.В. Уголовная политика в сфере борьбы с терроризмом: материалы международного «Круглого стола» [«Законодательное обеспечение борьбы с терроризмом: предупреждение, ответственность, правовая помощь»]. – М., 2004. – С. 57.

12. Кустов А.М. Модель механизма террористической деятельности преступной группировки / А.М. Кустов // Антитеррор. – 2002. – № 1. – С. 44-45.